

Funkce hlásek

fungování hlásek ve slovech lze sledovat podle různých kritérií

- frekvence (hláska X se vyskytuje ve více slovech než hláska Y, ...)
- distribuce (hláska X se vyskytuje jen na konci slova, ...)
- vztah k významu (hláska X je schopna rozlišit význam slov)

Frekvence výskytu hlásek

- četnost hlásek uvnitř jednoho jazyka ovlivňují různé faktory
 - historický vývoj jazyka
 - jeho morfologická struktura
 - typ textů, které pro výpočet frekvence používáme

Dlouhé vokály v češtině

krátké V > dlouhé VV → i: > a: > ε: > u: > o:

nízká frekvence [o:] je dána:

- historickým vývojem (*s[o:]l* > *s[u:]l*, *muž[o:]m* > *muž[u:]m*)
- absencí v koncovkách (jmenných, adjektivních, verbálních)
muž[u:]m, *žen[a:]m*, *kroc[i:]ch*; *mlad[ε:]*; *dě[a:]*; *pros[i:]m*
- vázaností na přejatá slova ([o:]*da*, *d[o:]m*, *šapit[o:]*)

Distribuce hlásek

- [o:] má nízkou frekvenci výskytu, ale neomezenou distribuci
- distribuce hlásky X = seznam kontextů, v nichž se X vyskytuje
- zápis distribuce: **[hláska] / kontext**
- kontext: fonologický (= hláskové okolí, pozice ve slabičné struktuře)
a/nebo morfologický (= pozice ve slově)

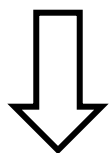
Distribuce [o:]

začátek slova
= iniciální pozice

[o:] / #_

[o:]da

[o:]dééska

#_C

prostředek slova
= mediální pozice

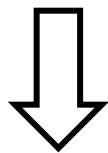
[o:] / #_#

n[o:]bl

j[o:]ga

nerv[o:]zní

M[o:]ňa

C_C

konec slova
= finální pozice

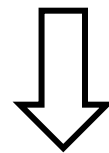
[o:] / _#

šapit[o:]

šod[o:]

bord[o:]

hal[o:]

C_#

Vztah hlásek k významu

- Je hláska schopna vyjádřit významový kontrast?
- **minimální pár** => dvojice významově různých slov, která se liší jen jednou hláskou (ve stejné pozici)
- hlásky mají v minimálních párech kontrastivní funkci

slovo1: AXBC, slovo2: AYBC = minimální pár, kontrast mezi X a Y

Minimální páry s [o:]

citr[o:]n ~ citr[o]n => variace ve výslovnosti ≠ minimální pár

t[o:]nu X t[o]nu

k[o:]jí X k[o]jí

b[o:]je X b[o]je

=> minimální páry

=> kontrast mezi dlouhým [o:]

a krátkým [o]

r[o:]ba X r[ɪ]ba

p[o:]r X p[a:]r

g[o:]l X g[ɛ]l

=> minimální páry

=> kontrast mezi dlouhým [o:]

a vokály jiné kvality

Neutralizace

=> ztráta kontrastu v určitém kontextu

	#_	V_V	_#	
angl.	[d]ip	faddy [d]	ha[d]	→ [d] a [t] jsou v angl. kontrastivní ve 3 kontextech
	[t]ip	fatty [t]	ha[t]	
č.	[t]en	kó[t]a	kó[t]	→ kontrast mezi [d] a [t] je v č. neutralizován v kontextu _# => neutralizace ve prospěch [t]
	[d]en	kó[d]a	kó[t]	

Distribuce: volná vs. vázaná

volná => výskyt hlásky je principiálně kontextově neomezený

vázaná => hláska se systematicky objevuje jen v určitém kontextu

XABC, A**X**BC, AB**X**C

=> X má **volnou** distribuci

A**Y**BC, C**Y**BA, A**CY**B

=> Y má **vázanou** distribuci: Y /_B

Volná distribuce

#_V	#T_V
[rɪ]ba	[br]ok
[ru]ka	[vr]ah
[rɛ]j	[zr]od
[ro]j	[gr]am
[ra]k	[hr]och

#_V	#T_V
[dɪ]s-	*[bd]
[du]ha	[vd]át
[dɛ]n	[zd]e
[do]ba	[gd]o
[da]r	*[hd]

#_V	#T_V
[ʃɪ]v	[bʃ]ít
[ʃu]bka	[vʃ]ěk
[ʃɛ]j	[zʃ]ít
[ʃo]bat	*[gʃ]
[ʃa]s	*[hʃ]

=> hlásky [r d ʃ] mají volnou distribuci

=> absence určitých kombinací (v iniciální pozici) = náhodné mezery

Vázaná distribuce

#_V	#T_V
[nɛ]xat	*[bn]
[no]rek	[zn]át
[na]hý	[hn]ůj

#_V	#T_V	_{k g x}
*[ɲɛ]	*[bɲ]	ma[ɲk]o
*[ɲo]	*[zɲ]	ma[ɲg]o
*[ɲa]	*[ɦɲ]	sy[ɲx]ronní

=> alveolární nazála [n] má volnou distribuci

=> velární nazála [ɲ] má vázanou distribuci (na kontext ostatních velár)

Volná distribuce a neutralizace

#T_V V_#

[br]ok	v[ɪr]
[vr]ah	k[ur]
[zr]od	úd[ɛr]
[gr]am	v[or]
[ɦr]och	v[ar]

#T_V V_#

*[bd]	*[ɪd]
[vd]át	*[ud]
[zd]e	*[ɛd]
[gd]o	*[od]
*[ɦd]	*[ad]

#T_V V_#

[bʃ]ít	*[ɪʃ]
[vʃ]ěk	*[uʃ]
[zʃ]ít	*[ɛʃ]
*[gʃ]	*[oʃ]
*[ɦʃ]	*[aʃ]

=> hlásky [r d ʃ] mají volnou distribuci

=> systematická absence [d ʃ] ve finální pozici = důsledek neutralizace